

Türküleri stetoskopla dinleyen tıp eğitimi

Prof. Dr. Sait Eğrilmez

1969 yılında Sivas'ın Divriği ilçesinin Özbağı köyünde doğdu. İlk, orta ve liseyi İzmir'de okudu. Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi'nden 1992 yılında mezun oldu. Aynı fakültede tamamladığı göz hastalıkları uzmanlığının ardından 2005'te doçent, 2012 yılında profesör oldu. Ege Üniversitesi'nde 7 yıldır ders olarak anlattığı "türkülerdeki hekimlik" temalı sunumunu 21 farklı tıp fakültesinde de sundu. Türküleri tıp eğitiminde ders aracı olarak kullanan ilk kişidir. Türkülerdeki Hekimlik kitabı Sağlık Bakanlığı tarafından 2010 yılında yayımlandı. Organ bağışını artırmak için kornea nakli ameliyatını yaptığı sanatçı hastası Cem Cansız ile kurduğu "Kornea İkili" adlı grubuyla 2009 yılından bu yana düzenli olarak halk müziği konserleri vermektedir. Dr. Eğrilmez evlidir ve iki çocuk babasıdır.

Prof. Dr. Gökhan Erpek

1960'da Ankara'da doğdu. 1977'de İstanbul Kabataş Erkek Lisesini, 1983'de Ege Üniversitesi Tıp Fakültesini bitirdi. Kulak burun boğaz hastalıkları uzmanlığının ardından 1993'de doçent, 1999'da profesör oldu. 1991 ve 1999 yıllarında ABD'de kulak burun boğaz üzerine gözlemlerde bulundu. Adnan Menderes Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde dekan yardımcılığı, başhekimlik görevlerinde bulundu. Tıp Eğitimi Geliştirme Derneği Başkanlığı, Türk KBB Derneği Yönetim Kurulu Üyeliği yaptı. Ulusal Tıp Eğitimi Akreditasyon Kurulu'nda (UTEAK) da görev alan Dr. Erpek, evlidir ve bir çocuk babasıdır.

Prof. Dr. Kürşat Yıldız

1958'de Sivas'ta doğdu. İlkokulu İzmit'te, ortaokulu İstanbul'da, liseyi Ankara'da okudu. 1984'te Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi'nden mezun oldu. Ankara Numune Hastanesi Patoloji Bölümünde tamamladığı uzmanlık eğitiminin ardından 1995'de doçent, 2005'de profesör oldu. Ulusal Tıp Eğitimi Akreditasyon Kurulu'nda (UTEAK) da görev almaktadır. Türk Tabipleri Birliği, Türk Patoloji Derneği ve Üroonkoloji Derneği yanı sıra Tüm Öğretim Elemanları Derneği'nin çeşitli kurullarında görev aldı. İlgili alanları üropatoloji, akciğer patolojisi, nefropatoloji, dermatopatoloji, sitopatoloji, nöropatolojilerdir. 2002 yılından beri Kocaeli Tıp Fakültesi Patoloji Anabilim Dalı öğretim üyesi olarak görev yapan Dr. Yıldız evlidir ve iki çocuk babasıdır.

*"Dayadık stetoskopu bağlamanın göğsüne,
Dinledik türküleri, vurup sazın teline...
Bir de onlara baktık, ne hekimden beklenen?
Başka yerde yazmıyor türkülerle eklenen..."*
(Dr. Sait Eğrilmez, 2006, İzmir)

Dünya ölçeğinde "iyi hekim olmak", standardizasyonu mümkün olmayan, coğrafyalarla ve tarihi geçmişle, gelenek-göreneklerle, yaşam ve yaşam ötesine ait inançlarla özelleşen, öncelikleri bu faktörler eşliğinde değişen bir kavramdır. Biz Türk hekimlerine, şimdiye dek hep Batı tıbbi ve literatürüne bakılarak anlatılan "iyi hekimlik kavramı"nı, bizzat hekimlik ettiğimiz kimselerin sözlerinden aktarmayı, "bizim insanımız", yani halkımız içinde gerekli gördük.

Mesleki ve sosyal statülerden kaynak-

lanan sorumluluklar türlü kaynaklarda, resmi söylemle dile getiriledursun, "halk içinde" hekimin kim ya da ne olduğunu bildiren kültürel-folklorik ifadelerin çokluğu da dikkat çekicidir. Hekimlik görevinin yetki alanlarını, hekimlerin yapmaları ve yapmamaları gereken şeyleri yüzlerce yıldır türkülerine konu etmiştir halkımız.

Türküleri hekim kulağıyla dinleyen, hekimlere verilmiş mesajları ayıklayan ve tıp fakültesi öğrencilerine sunan tıp eğitimi, ilk olarak Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde 2006 yılında başladı. Bugüne dek, 21 farklı tıp fakültesinde, 6 farklı tabip odasında ve onlarca

hastanede, yıllık tekrarlarıyla toplamda 10 bin hekim ve hekim adayına ulaştı bu yaklaşım. Mekân tıp fakültesi amfisi olsa da, ders araçları türkülerdi, bağlama ve diğer halk müziği sazlarıydı. Türküler de, hepimizin bildiği türkülerdi aslında. Ama eserlerin sözleri alışılmadık bir anlama sahipti, melodisi ayrı bir etkiye... Anlatan ve seslendiren bir hekim olunca, namerler daha anlamlı, tınılar daha yürek titretici geliyordu kulağa.

Bu derste, hekimin yüz ifadesi, sıra bekleme, sosyoekonomik sınıf farklılıkları ve sağlık hizmeti sunumu, hekim-hasta arasındaki para konusu işleniyordu.

Ebeveynlerinin sözüne hekimce kulak verip onların gözüyle bakınca çocuk hastaların farklı göründükleri anlaşılıyordu. Konu sağlık olunca mahremiyet ihmal edilemeyecek kadar çoktu. Sırlar, hasta ölene kadar değil, hekim ölene kadar saklanmalıydı. Empati, halden anlamak değildi sadece... Empati "hemhal" olmaktı, dertlinin derdiyle ağlamak, acısıyla inlemek, korkusuyla irkilmektir. İnsanlar, tek kişilik dünyalar idi, dünyayı dolduran kalabalıklar değil... Hayatta kalabilmek ya da hayatını kaybetmek, paranın yazı ve tura yüzleriydi, % 0 ila % 100'ün arası yoktu, konu karşınızda duran bir can olunca.

Erken gelen ölümü, zamanına öteleyebilecek tek kişiydi hekim. Kapıdan girmesi umuttu, en umutsuz hasta için bile. Kaderdi ölüm, hekim elinden gelen her şeyi yaptıysa. Sağlık kurulları, hekimler topluluğuydu, bir hasta için toplanan. Ve bilirlerdi kaçınılmaz sonun gelip gelmediğini de, kalan vakti de... Bu bakışı hekim olmadan önce bilen ve hekim olmaya böyle karar veren bir öğretim üyesi anlatıyordu müzikal dersi. Hepsi gerçektir türkülerdeki hekimliğin. Kan bulmuş, can bulmuştu türkülere konu olan hasta sözleri... Sözü akıllara kazıyan melodisi her işitildiğinde, yürekleri yeniden sızlatacak, nasır tutmasına izin vermeyecekti.

"İnsan, sadece anladığı şeyleri duyar" demiş Goethe... Binlerce kez dinlediğimiz, ama mesajını duyamadığımız türküler için bu söz çok anlamlıdır.

Şimdi *türkülerde hekimlik* dersimizin alt başlıklarını kısaca aktarmak isterim.

Hekimin yüz ifadesinin önemi

Yaşama tutunacak umudu, bir kısmı Latince, bir kısmı İngilizce sözcüklerden oluşan tıbbi açıklamalarda değil, hekimin yüz ifadesinde arayan hastanın acısı, üzüntüsü "*hastane önünde incir ağacı*" türküsündedir. "*Doktor bulamadı bana ilacı / Baştabip geliyor zehirden acı*" diye devam eden sözler, iyileştirecek ilacın bulunamamasını da, baştabibin zehirden acı yüz ifadesini de birer dizeyle dile getirmiştir. "*İlaç kadar önemlidir, hekimin yüz ifadesi*" diye haykırmaktadır türkü.

Muayene sırası bulabilme konusu

Büyük ozanımız Abdürrahim Karakoç'un *Vatandaş türküsü-1* ismini verdiği türküsünün bazı dörtlüklerine göz atacak olursak:

*Tama vatandaşlık, gardaştık tama...
Bunca pahılm'olur adam adama?
Geldik ta sabahtan kaldık akşama,
Yarime mümkün mü sıra tohtur beğ?*

Hiç kimsenin mutlu, yüksek bir moral ile gelmediği hastane kapısı, zamanın su gibi geçtiği eğlenceli bir mekân değildir. Sabah erkenden gelip akşama dek beklemeye razı olmuş hastalar, en azından o gün evlerine geri dönebilmeyi isterler.

"Yedi baş horanta yıkık hanede / Tüm kazancım bini bulmaz senede / Yüz pangunut helal olsun gene de / Ben nereyim, beş yüz nere tohtur beğ?" Sağlık şüphesiz paha biçilmez bir değerdir. Ancak insanoğlu, tedavisine de kuşkusuz olanakları ölçüsünde özen gösterecek, bu doğrultuda bütçesiyle orantılı harcamalar yapabilecektir. Bu "katı ekonomik gerçeği" bilen kimse, yarattığı türküyle, yıllık kazancının yüzde onunu doktoruna helal ederken, yüzde ellisini talep eden doktordan da "insaf" dilemektedir.

KORNEA İKİLİSİ
-Türk Halk Müziği Dinletisi-

Vokal, Bağlama Cem Cansız
Kornea Nakli Yapılan Hasta
TRT Ses Yarışması Türkiye Birincisi

Sait Eğrilmez Vokal, Bağlama
Kornea Nakli Yapılan Hekim
EÜTF Göz Hastalıkları Anz. Bilim Uzman Öğretim Üyesi

Yer: MÖTBE
Saat: 20:00
Tarih: 04 Kasım 2009
Düzenleyen: Ege Üniversitesi Organ Nakli Birimi

“Doktor bulamadı bana ilacı / Baştabip geliyor zehirden acı” diye devam eden sözler, iyileştirecek ilacın bulunamamasını da, baştabibin zehirden acı yüz ifadesini de birer dizeyle dile getirmiştir. “İlaç kadar önemlidir, hekimin yüz ifadesi” diye haykırmaktadır türkü.

Para konusu

*Yedi baş horanta yıkık hanede...
Tüm kazancım bini bulmaz senede
Yüz pangunut helal olsun gene de
Ben nereyim, beş yüz nere tohtur beğ?*

Sağlık şüphesiz paha biçilmez bir değerdir. Ancak insanoğlu, tedavisine de kuşkusuz olanakları ölçüsünde özen gösterecek, bu doğrultuda bütçesiyle orantılı harcamalar yapabilecektir. Bu “katı ekonomik gerçeği” bilen kimse, yarattığı türküyle, yıllık kazancının yüzde onunu doktoruna helal ederken, yüzde ellisini talep eden doktordan da “insaf” dilemektedir.

Sosyoekonomik sınıf farklılıkları

*Memur gelir karşılırsın köşeden!
Zengin gelir kırılırsın neşeden
Öte kaçma bizim garip Eşe'den,
Bakıp boynundaki kire tohtur beğ*

Günümüzde -yazık ki- sağlık sektörü de önemli oranda ticarileştirdiğinden, hastanın sağlık güvencesi ve ekonomik seviyesi, hizmet alabileceği yerin de belirleyicisi durumuna gelmiştir. Karnesi her sağlık kurumunda geçerli olan hastalar, karnesi yalnızca devlet hastanelerinde geçerli olan hastalar, parası çok olup karneye ihtiyacı olmayan hastalar ve karnesi de yeterince parası da bulunmayan hastalar vardır. Gerçek şudur ki sağlık temel bir haktır ancak hasta grupları tümüyle eşit bir hizmet alamamaktadır. Bu eşitsizlik, hastanın yüz yüze geldiği hekimlere yansıtılmışsa da, işleyiş sorununun sağlık sistemine ait olduğu bilinmelidir.

Mahremiyet konusu

“Doktora namahrem olmaz” sözü halka aittir. Hekimin, hastasına ait sırrı saklaması, yasal açıdan da bir yükümlülüktür. Öncelikle hastasından bilgi alan hekimin, bulunduğu ortama dikkat etmesi gerekir. “Kalabalık ortamda mahrem bilgileri içeren anamnez (hasta öyküsü) alınmaz” demenin en kestirme yolu bir Kırşehir türküsünde şöyle yer alır:

*“Diyeceğim çok amma
Pek kalabalık yerdesin”*

Buradaki mahrem bilgi sevda üzerinedir ama ifade ettiği genel kural, sevdanın ötesinde de geçerlidir. Hastanın yakınları dahi, her bilgiyi paylaşabileceği kimseler olmayabilir. Hekimler, soru sorarken buldukları ortamı ve ortamdakileri dikkate almak zorundadırlar!

Sır saklama yükümlülüğü

Aşık Veysel’in sırdaşı olan sazına vasiyeti sayılan türkü şöyle başlar:

*“Ben gidersem sazım sen kal dünyada
Gizli sırlarımı aşikâr etme
Lal olsun dillerin söyleme yâda ”*

Kişiler kimi sırlarının yalnızca yaşarlarken değil, ölümlerinden sonra dahi açığa çıkmasından kaygı duyarlar ve bu bilinçle saklanmasını isterler. Beyaz önlüğü giyip hastaların sırdaşı olmaya hak kazanınca, insanların ne kadar çok mahrem bilgiyi biz hekimlerle paylaşacağını görecektir hekim adayları.

Empati (Eşduyum) konusu

Empati *hemhal* olmaktır. Karşısındakini yalnızca anlamak değil, karşısındaki gibi hissetmektir. İyi hekimliğin bir tek altın anahtarı vardır, o da budur. Hastasının yerine kendisini koyabilen hekim, bilgi ve beceride eksik olmayı, günün birinde o eksik yüzünden hastasının acısını dindirememek, hayatını kaybetmesine

seyirci kalmak olasılığı sayacak ve bu sorumluluk ile donanımlı hale getirecektir kendisini. Âşık Mahsuni Şerif'e göre, doktorun hası, hastasının ağrısını kendi ağrısı gibi hissedip inleyebilen kişidir. Doktor İsmail Değerli için yazdığı övgü türküsünde bu hükmünü şu sözlerle ifade eder:

*Çiğdem kokar Karac'ören yaylası
Hasta gibi inler doktorun hası
Dilerim Mevla'dan bakan olası*

Şüphesiz bu övgü dolu türkü, tedavinin de başarılı olduğu bir hastalık sonrasında oluşmuştur. Ancak tedavinin her zaman mutlu sonla bitmesi mümkün değildir. Doğru tedavinin yapılmadığı, hastanın durumunun kötüleştiği durumda da empati, acıyı sindirilebilir kılan tek ilaçtır. Aşağıdaki Kerkük türküsü böyle bir olayı anlatır:

*Tabibim naşı tabip
Yaram oynası tabip
Baktı yaram sağalmaz
Döktü gözyaşı tabip*

Burada bilgi-beceri eksiği olan bir hekim tarafından yarası tedavi edilemeyen, durumu kötüleşen bir hastanın, bu yetersizliği nedeniyle doktora sitemi vardır. Hekim de başarısızlığı için hayıflanır, kendini suçlarken, hastasının acısı nedeniyle gözyaşı dökmektedir. Hastası için gözyaşı döken hekim, hastasını sahiplenmiştir. Hasta ise, hekime yönelik tüm sitemine karşın hekimden, "tabip" diyerek değil, "tabibim" yani "benim doktorum" diye bahsetmekte, acıyı yürekte paylaşan hekimine sahip çıkmaktadır. Tıp alanında empatinin, başarısız tedavi sonrası olayın mahkemelere taşınma oranını belirgin oranda azalttığı da gösterilmiştir.

Hekim, hastalığını ilk kez kendisinden işiten kişi kadar duyarlı olamaz, hastalarla aynı duygu durumuna taşınamazsa babasını akciğer kanserinden kaybeden Volkan Konak'ın türküsündeki gibi, hasta yakınlarınca suçlanması da doğal bir hal alır:

*İnandık doktorlara öyle böyle dediler
Aynalık defterini elimize verdiler
Doktorlar da ne bilir ciğerin acısını,
Cerrahpaşa'ya koydum canımın yarısını.
Yaş akar gözüm sızlar, ne kalır gerisine,
Herkesin bir derdi var, durur içerisinde*

Çaresizlerin umudu olmak

Hekimler yaşamda son umuttur, tutunulan son daldır çoğu zaman. Urfalı Mukim Tahir'in eşi tarafından ölüm döşeğinde yazılmış türkü, böylesi bir çaresizliğin dışı vurumudur:

*Kapuyu çalan kimdir
Aç bakım gelen kimdir
Yaram derine düştü
Belki gelen hekimdir*

Ömür, sınırlı bir süredir. Bu süre güzel de geçse kötü de, mutlu da geçse mutsuz da hep tükenmektedir. Ömür kronometresi, doğduğumuz andan itibaren geri saymaya başlar ve insanın dünyada konuk olarak geçirdiği süre tükenmeye devam eder. Âşık Veysel'in dediği gibi:

*Dünyaya geldiğim anda
Yürüdüm aynı zamanda
İki kapılı bir handa
Gidiyorum gündüz gece*

Tükeneni yerine koyamadığımız yaşam sürecinde "Vakit, nakittir". Ömrün nakdi tükenince, tek mal varlığımız dilimizdeki "ah" ile "vah"lardır. Hekimlerin en iyisine, Lokman Hekim'e dahi gösterilse, bu derdin def edilmesi mümkün değildir. M. Vural'da alınan bir Urfa türküsü bunu öyle güzel anlatır ki:

*Tükendi nakd-i ömrüm
Dilde sermaye olan bir "ah" kaldı
Sanırım derdimi lokmana gösterdim
Dedi "Eyvah, eyvah!"
Bu derdin def'ine bir çare
Hakiki bir ilah kaldı.*

Sağlık kurullarının kudreti

Bir tek hekimin görüşüne dahi son derece itibar eden halkımız için hekimlerin bir araya gelerek oluşturdukları kurullarda verilen kararlar neredeyse mutlak gerçek kabul edilir.

*Doktor beyler cem oldular başıma
Kefen gömleğimi ölçün döşüme
Kan karıştı gözlerimin yaşına
Söyle doktor söyle ölecek miyim?
Ölmeden sılayı görecek miyim?*

Hastalar, ölüp ölmeyeceklerini, öleceklerse ne kadar vakitleri kaldığını hekimlerin bildiğine inanırlar. Bu türkünün "Söyle doktor söyle ölecek miyim? / Ölmeden sılayı görecek miyim?" sözlerinden oluşan bağlantı bölümünü, çokça türkü ve halk şiirinde de görmekteyiz.

Kadirşinaslık konusu

Hekimlerin yapmaya çalıştıkları, yaşam boyunca ağrısız sızısız, kaliteli bir zaman geçirmek, önlenebilir ve ötelenebilir ölümleri de ertelemektir. Âşık Veysel, akciğer kanseri nedeniyle tedavi gördüğü hastanelerde, kanseri ortadan kaldıramasalar da daha rahat etmesini

sağlayan, ömrünü bir süre de olsa uzatan hekimlerine minnettarlığını, şu kadirşinas dizelerle bildirir:

*İstanbul'da Ankara'da Sivas'ta
Yüksek İhtisas'ta iy'olur hasta
Ömrüne bereket hekimler usta
Ölüm erteledi bilmem ne kadar*

Kader anlayışı ve hekimlik

Yapabileceğimiz her şeyi yapmışsak, hastamızın ölüm denen kabullenilmesi imkânsız sonu dahi, "kader" sayacağı noktadayız demektir. Çünkü bizim insanımız için doktorun da yapacağı hiçbir şey kalmamışsa, ölüm kaderdir.

*Kader böyle ise İzzet ne yapsın
Böyle gelmiş böyle gider ne yapsın
Hasta can veriyor doktor ne yapsın
Ciğer parça parça yaralı çıktı*

Sonuç

Farklı tıp fakültelerinin öğrencilerinden geri bildirimler alınarak yıllar içinde bu sonuçlar değerlendirildiğinde; hekimin yüz ifadesinin önemi, sanatçı ruh yapısının hekimlik mesleğine katkıları, türkülerdeki sözlerin gerçek ve ortak yaşanmışlıklar olduğuna dair farkındalık, müziği ve şiiri müfredat materyali haline getirdik. Bir hekimde bu farkındalık bir kez oluştuğunda, ağrı-sızdan ölüm ve kader anlayışına dek uzanan geniş yelpazede hastasını daha iyi anlayacak, beklentilerin ve korkuların seslendirildiği türkülerini her duyduğunda farkındalığı canlı tutacaktır. Ders salonda bitecek, öğrenim ve eğitim ise türkülerini her duyduğumuzda "rapel" aşısı etkisiyle canlanarak devam edecektir.

Biz, tıp fakültesi eğitiminde "iyi hekim olmak" kavramını anlatmak üzere, ders aracı olarak kullandığımız sağlık türkülerini bir derste bir araya getirdik. Bir hekimde bu farkındalık bir kez oluştuğunda, ağrı-sızdan ölüm ve kader anlayışına dek uzanan geniş yelpazede hastasını daha iyi anlayacak, beklentilerin ve korkuların seslendirildiği türkülerini her duyduğunda farkındalığı canlı tutacaktır. Ders salonda bitecek, öğrenim ve eğitim ise türkülerini her duyduğumuzda "rapel" aşısı etkisiyle canlanarak devam edecektir.

Kaynaklar

Bugün ayın ışığı: Anonim Türkü, Yöre: Kırşehir, Kaynak Kişi: Neşet Ertaş

Cerrahpaşa Türküsü: Söz: Nuran Bahçekapılı (Volkan Konak'ın Ablası)

Söyle Doktor: Söz-Müzik: Anonim

Söz: Mukim Tahir'in Eşi, Müzik: Mukim Tahir, Yöre: Urfa

Tükendi nakd-i ömrüm: Anonim, Yöre: Urfa, Kaynak Kişi: Yılmaz Tatlıses

Uzun ince bir yoldayım: Söz-Müzik: Âşık Veysel Şatıroğlu

Vatandaş Türküsü -1 ("Tohtur beğ" diye de bilinir): Söz: Abdurrahim Karakoç